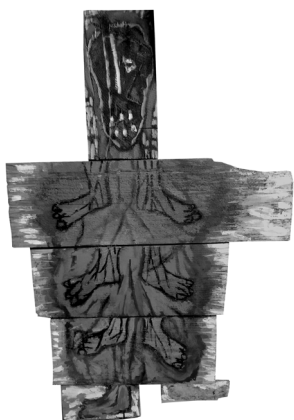

B. SZABÓ JÁNOS

MOHÁCS MÉRLEGE

Ettől kezdve Magyarország sorsa a térség szomszédos nagyhatalmainak fővárosaiban dőlt el. A mohácsi csata azonban nem pusztán katonai vereség volt, hisz az utókor számára ekkor veszett el az a Magyar Királyság függetlenségébe vetett hit.

Gigászok mérközése

■ Közel százötven évnyi meg-megújuló és elkecsesedett küzdelem után 1526. augusztus 29-én Mohácstól délre, a Duna mentén döntő összecsapásra készülődtek az Oszmán Birodalom és a Magyar Királyság seregei. Az 1241. évi tatárjárás után országunk ekkor találta szembe magát ismét egy nálánál sokkal erősebb, három kontinensen terpeszkedő superhatalom erejével, ami rövid idő alatt alapjaiban ingatta meg az addig ismert, megszokott, békés „magyar világot”.

E csata nyomán ugyanis hosszú távra átrajzolódott egész Közép-Európa politikai térképe: az ausztriai Habsburgok és litván–lengyel Jagelló-ház vetélkedéséből a Habsburgok kerültek ki győztesen, a cseh és magyar korona megszerzésével az ő dinasztiájuknak sikerült először maradandó soknemzetiségű birodalmat alkotni Közép-Európában. Magyarország az oszmán-török nyomásnak köszönhetően ekkor veszítette el hosszú távra a térségben élvezett korábbi centrális pozícióját, és az addigi mintáktól eltérően az új államszerveződés periferiájára kerülve „frontországga” vált. Ezek a folyamatok pedig mai napig ható kényszerpályákra sodorták országunkat.

A 20. századi magyar történeti irodalomban ilyen vagy olyan okból, mégis szokássá vált a csata jelentőségének lebecsülése. Holott Mohács akár a résztvevők száma – 90-100 000 ember –, akár az összecsapás tétje és következményei miatt nyugodtan a 16. századi Európa 4-5 leg-

nagyobb szabású összecsapása közé sorolható – sajnos a szintén magyar területen, jórészt magyar fegyverekkel megvívott, a szó szoros értelmében „waterlooi” méretű, 1596. évi mezőkeresztesi csatával egyetemben. (Az arányok érzékeltetése végett érdemes megjegyezni, hogy a történeti irodalom szerint azon mezei küzdelmek, melyekben a kor egyik első számú európai nagyhatalma, Franciaország 10-30 000 fő közé eső méretű sereggel vett részt, már a „gigászok csatáinak” minősülnek!)

Mi is veszett Mohácsnál?

■ A korabeli viszonyokhoz képest a magyar veszteségek így szokatlanul nagyok lehettek. Brodarics István kancellár 1526 őszén még csak 8000 főre becsülte a veszteséget, később azonban már arról írt, hogy a királyon és számos főúron kívül még vagy 500 tekintélyes nemes, legalább 3-4000 lovas, a magára hagyott végsőkig védekező gyalogságból pedig vagy 10 000 ember veszett oda. Ez már meghaladta a magyar sereg létszámának ötven százalékát, de a magyar oldalon a veszteségeket aligha vette bárki pontosan számba.

A kancellár által összeállított veszteséglista bizonyára tartalmazta a szultán táborában pár nappal később kivégzett körülbelül 1500-2000 hadifoglyot is, de a tábori személyzet, a harctér közvetlen közelében tartózkodók veszteségeit valószínűleg már nem. Márpedig ha hitelesnek fogadjuk el a 24 000 eltemetett magyar holttestről szóló török adatot, akkor abba a hadsereget kísérő „civiliek” veszteségeit is bele kell kalkulálnunk.

A veszteség tehát nagy volt, még ha arányaiban nem is fogható az 1396. évi nikápolyi, 1444. évi várnai és az 1448. évi rigómezei katasztrófákhoz, amikor szinte tényleg az egész magyar sereg elpusztult a harcban. Mohács után sem volt, aki a menekülőket összeszedje, így az 1526. év egyik legnagyobb katasztrófája ténnyel nem is maga a vereség volt, hanem az, hogy utána szétzüllött a sereg, s szinte teljesen védtelenül maradt az ország. Több száz fős lovascapatok indultak toronyiránt hazafelé, mert nem volt, aki összegyűjtse a futókat.

Menekülés közben, a Csele-patak torkolata körüli vizenyős helyek okozták a király vesztét, s elesett mindkét fővezér is. Tomori levágott fejét később diadaljelként hordozták körbe a török táborban. Szapolyai György holttestét viszont sosem találták meg, pedig testvérbátyja, az új király, Szapolyai János sokat kerestette a harcmezőn – ő állítólag menekülés közben a Dunába ugratott, de már nem jutott fel egy hajóra. Szinte csodaszámba ment, hogy a köszvényes Báthori nádor egyáltalán túlélte a harcot. Estére az ő lova is kifáradt, s csak egy áldozatkész vitézének köszönhette, hogy üldözői nem tudták utolérni. Nem mindenki volt ilyen szerencsés. Tomorin kívül odaveszett a magyar főpapi kar jelentős része, Szalkai László esztergomi érsek, Perényi Ferenc váradi, Móré Fülöp pécsi, Paksy Balázs győri, Csaholy Ferenc csanádi, Palina György boszniai püspök, a bárók közül pedig Drágffy János országbíró.

A király udvar főtisztviselők közül, akik a vértések első soriban voltak kénytelenek farkasszemet nézni a török puskákkal, elesett Ország Ferenc, Korlátkői Péter, a lengyel származású udvarmester Trepka András, Horváth Simon a királyi pohárnokok vezetője, és a kamarások, Széchy Tamás, Perényi Gábor, Sárkány Ambrus, Pálóczy Antal, Frangepán Mátyás gróf, Bánffy Zsigmond, Hampó (Ernuszt) Ferenc, Batthyány János. Akadt olyan nemesi família, melynek több tagja is odaveszett, de volt olyan ősi nemzetség is, mint például a Kőrögyiak,

amely a mohácsi csatában veszítette el utolsó tagjait. A csata szinte lefejezte a közigazgatást, a főispánok, alispánok, tekintélyes köznemesek hiánya néhány hónapra anarchiába taszította az országot.

Mohács után – a rövid távú következmények

■ A szultán hadinaplója szerint soha oszmán szultán még ekkora győzelmet nem aratott a magyarokon: miközben állítólag 24 000 ellenséges holttestet temettek el, a török veszteség állítólag csupán 50-60 főre rúgott. Nehezen hihető állítások ezek, hiszen a szultán tábornok sem engedte aznap éjszaka a katonáit. Nyilván attól tartott, hogy az egész sereg a ruméliaiakéhoz hasonló sorsra juthat, ha a magyarok mégis megújítják a támadásukat. Még napokig váraoztak a mohácsi mezőn Szülejmán hadai, a szultán az akindzsiknek is csak a csata utáni harmadik napon engedték, meg hogy portyázni menjenek.

Igaz ettől kezdve nem volt megállás, jószerével az ország egész középső része lágba borult. Verancsics Antal évkönyve szerint még Somogyba, Zalába, Vasba és Sopron vármegyébe is eljutottak a portyázók. A szultán lassú menetben észak felé vonult, s I. Szülejmán szeptember 12-én bevonult a védtelenül maradt királyi várba.

A vereség hírére a csatavesztést követő napon már megindult az evakuálás, a királyné és az udvar maradéka – nyomukban a városi polgárokkal – pánikszerűen elhagyta Budát.

A régi lakók közül csak a zsidók várták be a szultánt – állítólag az őrizetlenül maradt királyi várba zárkóztak, amíg a török előhad a környéket dúlta. Őket a szultán áttelepítette a birodalmába. I. Szülejmán a nagy érdeklődéssel nézelődött a birodalom legrégebbi ellenfeleinek otthonában, meglátogatta a nyéki vadászkastélyt, de a jelek szerint esze ágában sem volt ekkor a magyar királyok székvárosát megszállni. Kifosztotta a palotákat, felgyújtatta Buda városát, és szeptember 25-én Pestnél átkelt a Duna bal partjára. Seregét két részre osztva a Duna–Tisza-közét is kíméletlenül végigdúlta október közepén, és – a korabeli becslések szerint – 200 000 fogollyal tért vissza birodalmába!

Az ország mindezt szinte bénultan tűrte. A török támadás híre a Dunántúlon is pánikszerű menekülést idézett elő, a vidéki emberek néhány helyen mégis megerősített táborokat építettek, s keményen ellenálltak a szultán martalócainak. A Pilisben Marótnál, a Mátrában, Bács várában és a Dél-Alföldön a Duna mocsaraiban egyaránt elszánt ellenállásra találtak a támadók, Esztergom várát és Szabadka közelében egy hevenyészett tábornok még sikerült is megvédelmezni ellenük.

Az erdélyi vajda óvatosan kitért a Tisza jobb partján dél felé tartó törökök elől, s csapataival Tokajnál várta ki a szultán távozását. Onnan hirdetett királyválasztó országgyűlést november 5-ére Székesfehérvárra, ahol a rendek egybehangzó akarattal Szapolyai Jánost választották királyukká. Mintha csak a nagy Hunyadi Mátyás napjai tértek volna vissza, a nemesség örvendezett, hogy megszabadult az „idegen” uralomtól.

Pedig a büszke, független középkori Magyar Királyság napjai már meg voltak számlálva. Mint kiderült az elszigetelődött, védtelenné vált országot sem János király, sem a minden szépet és jót ígérő ellenkirály, Habsburg Ferdinánd nem tudta többé ténylegesen megoltalmazni.

■ Pedig az országban látszólag minden szépen visszarendeződött egy időre: új királyt választottak, előbb *Szapolyai Jánost*, majd egy másikat, *Ferdinándot*. A törökök pedig csak később, János király halála után, 1541-ben szállták meg Budát, amikor ismét napirendre került az országegyesítés lehetősége. (Innen veszi kezdetét az a tényleges élet-halál harc a török hódítással szemben az ország belsejében, melyet már sokan ismernek az 1552-es egri ostromról szóló Gárdonyi regény, az *Egri csillagok* kapcsán.)

Csak hogy közben elkezdődött a polgárháború, a trónviszály, ahol a két király hadseregei egymás ellen harcoltak. 1529-től Szapolyai János elfogadta *Szülejmán szultán* fölségét és az ő kegyelméből került vissza Magyarország trónjára. Innentől kezdve Szapolyai segítségére sietve már török csapatok is állomásoztak az ország belsejében.

A török ekkor már nyugat ellen készülődött – 1529-ben Bécszet vették ostrom alá, 1532-ben is a Habsburg Birodalom fővárosa ellen indultak, de akkor csak Kőszegig jutottak. Amíg János király tartotta a fennhatósága alatt az ország nagyobbik részét, addig a törökök „barátként” vonultak át, mivel nem kellett ellenállással számolniuk. Azaz a szultán hadjárata 1526. évi hadjárata minden jel szerint elérte célját, végérvényesen „felmorzsolta és megapasztotta a magyar erőket”.

Ettől kezdve Magyarország sorsa a térség szomszédos nagyhatalmainak fővárosaiban dőlt el. A mohácsi csata azonban nem pusztán katonai vereség volt, hisz az utókor számára ekkor veszett el az a Magyar Királyság függetlenségébe vetett hit. A vereség eloszlatta azt az illúziót, ami javában élt a magyar nemesesség körében, miszerint nem lehet kérdéses az, hogy a török legyőzhető és az országhatáron kívül tartható. (S rendre újabb katasztrofális vereségek követték Mohácsot a következő fél évszázadban.)

A Habsburg-oldalon hamar kiderült, hogy csupán a megmaradás, a túlélés lett a kitzhető cél, s Magyarország területe ezzel igen hosszú időre részekre szakadt. A szétdarabolódás pedig hosszú távú következményekkel járt. Az első és legfontosabb, hogy a királyságtól lassanként leváló Erdélyi Fejedelemség, a török szultán vazallusa lett, Magyarország pedig olyan háborús tűzfészekké vált, ahol több mint százötven évig igazából sohasem hallgattak már el a fegyverek.

1521-től az 1568. évi drinápolyi békéig hatalmas török hadjáratok zúzták porrá a Habsburgok és Szapolyaiak viszályától is sújtott országot. 1591 és 1606 között, alatt tizenöt éves háború pedig újabb és minden addiginál hatalmasabb – és ezért pusztítóbb – hadfelvonulások tépázták meg Magyarországot. A pontot végül a 17. század végi törököt kiűző háború tette fel az i-re: az egykor török uralom alatt álló „Hódoltság” szinte üres lyukként tátongott csupán az ország testén.